

Kšicová, Danuše

Erotika a smrt v podání Michaila Arcybaševa

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2000, vol. 49, iss. X3, pp. 130-131

ISBN 80-210-2343-0

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/103232>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

zologičeskij očerk“; je tu přeložen jako „conte naturaliste“. Víme však, že původ pojmu je právě francouzský, tedy „physiologie“ – viz o tom K. Krejčí: Fyzilogická črta v české literatuře, in: Slovanské studie, Brno 1979, s. 59–73). Podobné problémy nastávají s pojmem „klasicismus“, neboť v angličtině je „classicism“ spojen s antikou, a užívá se proto pojmu „neoclassicism“, který však může kontaminovat s pojmem neoklasicismus, tedy s pojmenováním jevu první poloviny 20. století. Totéž se týká termínů literární kritika, kronika, legenda, povídka, pověst, novela (Nový zákon je ruský Nový zavet, nikoli zakon), specifický pojem V. Šklovského „ostranenie“ je česky zásluhou Mathesiovou „ozvláštnění“, ale jinde je to dosti promiskuitní. Často zejména Anglosasové užívají pojmu v původním znění: to se týká někdy slov ruských, třeba „prijom“, nebo německých (Bildungsroman, Weltschmerz nebo Weltanschauung či Ideengeschichte, Stoffgeschichte). Pozorní musíme být také při hledání ekvivalentů k pojmu „pikareskní román“ (rus. plutovskej roman), pásmo (francouzsky počme polythématique, ale název žánru byl paradoxně převzat z názvu známé Apollinairovy básně Pásmo [La zone] v básnické knize Alkoholy, vyd. 1913), počítat musíme s dvojnásobností pojmu „poetismus“. Při uvádění anglického ekvivalentu k českému pojmu satirická poezie bych dal přednost „satiric poetry“ před „satirical poetry“: „satirical“ je slovo spíše obecnější, vzta-

hující se k širokému významu slova (tedy posměšný, kousavý, výsměšný apod.), zatímco „satiric“ má význam jednoznačně se vztahující k satirě jako básni nebo typu literární tvorby (podobně „poetic“ kontra „poetical“). Bezpečnosti nezbyvá ani v případě pojmu „literární proud“, „literární směr“ apod. a jejich cizojazyčných ekvivalentů – jeden názor má J. Hrabák, jiné další badatelé, převažuje ale stejně promiskuitní užívání – a podobně je tomu v jiných literaturách. Podobně opatrní musíme být v případě pojmu refrén, pyrrhichios (spíše tak než jako pyrichij, i když je to tak uvedeno ve Slovníku literární teorie, Š. Vlašín a kol., 1977), rétorika, Gothic novel, klíčový román, triviální literatura, románová kronika, slovesnost kontra literatura, Sturm und Drang (v ruštině tradičně „Burja i natisk“ spíše než „Šturm und Drang“) atd. atd. Jazykovi experti a rodilí mluvčí nám tu většinou nepomohou, pokud ovšem nejsou sami skutečnými odborníky na literární vědu a její terminologii, nejlépe v řadě jazyků souběžně.

Jestliže máme přelezout prvoplánovost či prvovstevnatost slovníku termínů jako spíše jazykové pomůcky, musíme ovšem zajít do hloubky a do šířky, tedy diachronně, synchronně a komparativně. Pozoruhodná a užitečná publikace olomouckých literárních vědců, která se již stává studentskou pomůckou, vyžadující si ovšem další věcný a delimitující komentář, nás k tomu nepřímo vyzývá.

Ivo Pospíšil

EROTIKA A SMRT V PODÁNÍ MICHAILA ARCYBAŠEVA

Vydání Arcybaševova románu *Sanin* (1907, knižně 1908) vyvolalo počátkem 20. století bouřlivou polemiku, jež vyvrcholila na jedné straně zákazem vydání, na druhé pak nebývalým zájmem domácích i zahraničních vydavatelů. U nás vyšel román roku 1909 v překladu F. Mězla a dočkal se pěti vydání v prestižní Vilémkově edici *Slavní autoři literatur světových*, kam byly zařazeny i další Arcybaševovy prózy, jež však již nedosáhly zdaleka takového věhlasu jako *Sanin*. Z českých kritických ohlasů románu stojí za zmínku především vyjádření T. G. Masaryka (Saninism. Naše doba, 1910), zařazený ve III. dílu *Ruska a Evropy* (1996) do kapitoly věnované ruské dekadenci. Na rozdíl od Josefa Folprechta, pisatele řady statí o ruském romantismu a neoromantismu, a Jana Máchala, autora monografií o české, polské a ruské moderně, kteří hovořili o Saninovi s jistými sympatiemi, Masaryk etickou stránku románu ostře odsoudil. Podobně se vyjádřil ještě roku

1990 na světovém kongresu rusistů v Moskvě i tak fundovaný badatel, jako byl akademik D. S. Lichačov.

A jak je tomu nyní, téměř po sto letech od napsání tohoto díla, jež nepochybně odkrylo mnohé do té doby pečlivě zastírané stránky intimního života? Dnes již nejsme šokováni ani Saninovou střízlivou rekapitulací možností, jež má jeho sestra, přivedená do jiného stavu v důsledku chvilkového erotického vzplanutí k člověku pochybných morálních kvalit, ani Saninovým vztahem k ženám, pro něž má mnohem více pochopení než jeho pruderní okolí. V Arcybaševově románu můžeme i v současné době ocenit velmi přesnou psychologickou charakteristiku erotických pohnutek, jež vedou jeho protagonisty k chvilkovým milostným vzplanutím, za něž pak platí ztrátou víry v sebe sama a nutným přehodnocením svého dosavadního života. *Sanin* je román o mládeži na prahu nového století. Odehrává se podobně jako Gončarovův

román *Strž (Obryv, 1869)* na ruském venkově, kam přichází nečekaně nejen Sanin, ale i deportovaný revoluční agitátor student Jurij Svarožič, marně hledající smysl svého života, podobně jak je tomu s neobratným a nešťastným židovským mladíkem Solovejčikem. V pozadí jejich následného tragického rozhodnutí pro sebevraždu je tíživá bezvýchodnost jejich postavení, odpor k banalitě všedního života a ztráta víry v sebe sama. Lásky a erotická dobrodružství tak tvoří pouze jednu z dějových linií románu. Podobně jako v Turgeněvově románu *Dým (1867)* či v mohutné epopeji o ruské inteligenci *Život Klíma Samgina (1936)* Maxima Gorkého se tu hodně debatuje. Zvláště kriticky je vylíčena demoralizace ruské posádky. Vetejná pohana vede cynického důstojníka Zaručina, který je v románu jediným opravdovým svůdcem, k nečekané sebevraždě. Smrt číhá v díle skutečně na každém kroku. Jako první ji nerad podléhá tuberkulózu vyčerpaný Semjonov. Scéna umírání mladíka uprostřed přátel, kteří se shromáždili kolem jeho nemocničního lůžka spolu s knězem a žalmistou, vystihuje veškeré zofalé odcizení, které provází mladé hrdiny Arcybaševa románu v průběhu celého děje. Smrt je zde proto všudypřítomná. Nabízí se Lidě Sanimové po trapné konfrontaci s milencem, jenž jí chce dát peníze na potrat. Na smrt chvíli pomýšlí i krásná Karsavinová, když ve chvíli slabosti podlehne Saninovi, jehož nemiluje. Toto zákonitě míjící ero-

tických partnerů je jedním z důsledků pruderní výchovy, ale i vnitřní nejistoty mladých lidí. Sanin je tvrdý, nikoli však jako bratr a milenc. Zatímco pro ženy má pochopení a něhu, k mužům dovede být velmi nekompromisní. Jeho ostrá slova jsou poslední kapkou, jež uspíšila rozhodnutí nešťastného Solovejčika. Cynická replika pobouřila všechny účastníky Svarožičova pohřbu, i když Saninovým slovům nelze upřít racionální jádro, protože zvláště v daném případě šlo o smrt zcela zbytečnou. Za roztrpčenými Masarykovými slovy o Saninově nemoralitě lze vycítit především pisatelův odpor k té náklaze sebevražedné mánie, již tak pravdivě zachytil Arcybašev. Saninova postava je nepochybně ovlivněna Nietzscheovým *Zarathustrou*, od něhož se naučil nadhledu, nezávislosti a lásky k životu, jehož symbolem se mu stává slunce, podobně jako všem vitalistům tehdejší doby. Za ním se vydává na další cestu, poté co se rozhodl skončit tu krátkou zastávku v rodném hnízdě.

Román pod novým názvem *Svůdce* (Michail Arcybišev, *Svůdce*. Paseka, Praha, Litomyšl 1999, přel. Alena Morávková), jež Alena Morávková provází i vlastním doslovem, je dílo nepochybně aktuální i v dnešní době. Své čtenáře si najde i díky dobrému překladu, jehož se česká veřejnost dočkala až po devadesáti letech od prvního českého vydání románu.

Daruše Křicová

ROMANTISMUS V ČESKÉ A POLSKÉ LITERATUŘE

Česká a polská literatura měly ve své historii a dodnes mají mnohá styčná období. Z nich se vymykají přinejmenším dvě. Bylo to české písemnictví, které patronovalo počátky písemnictví polského, a byl to osobitý polský romantismus, který dodával živnou sílu romantickým snahám autorů českých. K fenoménu romantismu se koncem minulého roku vrátily Ústav bohemistiky a knihovnictví Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě a Ústav polské filologie Opolské univerzity a uspořádaly (9. listopadu 1999) jednodenní konferenci *Romantismus v české a polské literatuře*, která vyvrcholila kulturním programem v opavském knihkupectví Votobia. Po vědeckých setkáních *Literatura v českém a polském Slezsku (1995)*, *Pronikání českého a polského jazyka do poezie a písněvé tvorby ve Slezsku (1996)*, *Svatovojtěšské motivy v české a polské literatuře a v umění (1997)* a *Literatura na prahu XXI. století – K metodologii české a polské lite-*

rární vědy (1998) je to již pátá akce iniciovaná aktivní mladou Slezskou univerzitou.

Referáty, které na konferenci, již se zúčastnili literární vědci z Opavy, Ostravy, Olomouce a Brna, ze slovenského Prešova a polského Opolí a Bydhoště, zazněly, si dané tematiky všimly opravdu z nejrůznějších hledisek a přinesly mnohá zajímavá zjištění. *Drahomíra Vlaštinová* (Opava) ze společné historie obou literatur pojmenovala polské podněty českému romantismu a novoromantismu, *Dariusz Lebioda* (Bydhošť) v referátu *Mickiewicz i wieczność* na příkladu básnickových Krymských sonetů hledal styčné body s jeho dalšími díly, *Ewa Piasecka* (Opolí) hovořila na téma *Polskie rusalki romantyczne i ich rodowód* a všimla si tematických vlivů nejen západních, ale rovněž běloruských a ukrajinských. Jerzy Pośpiech (Opolí) analyzoval typické příklady asi z 1 300 přísloví, které literární vědci našli v díle J. Słowackého, jež čerpají z antiky a Bible, jsou citáty z literárních děl a